
Milletlerarası Ceza Mahkemesi Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve Roma Statüsü

Arş. Gör. Elif UZUN*
Anadolu Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Öz: Milletlerarası Ceza Mahkemesi (MCM), geçen yüzyılda, milletlerarası toplum tarafından kınanmış en ciddi suçların cezalandırılmama döngüsüne bir son vermek ümidiyle kurulmuştur. Mahkeme, bireylerin cezai sorumlulukları hakkında karar verecek ve gelecekteki olası ağır suçlar için bir güçlü bir önleyici olarak iş görecektir. MCM Statüsü ulusal yargılamalara öncelikli bir konum vermektedir. Ancak belli koşullar oluştuğunda MCM söz konusu olay hakkında karar verecektir. Statüye Taraf Devletler bu tip suçları kendi yargı organları çerçevesinde soruşturma ve kovuşturmayı taahhüd etmişlerdir. İkinci Dünya Savaşının ardından kurulan Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi ve 1990'larda Eski Yugoslavya ve Ruanda için kurulan ad hoc Ceza Mahkemeleri, milletlerarası ceza hukukunun ve adaletinin gelişimine büyük katkıda bulunmuştur. MCM, bu deneyimler üzerine kurulmuş, ancak diğer örneklerden farklı olarak daimi, anlaşma temelli bir kurum olarak ortaya çıkışından sonra işlenen suçların kovuşturulması için daha güçlü bir yapıya sahip olmuştur.

Anahtar sözcükler: Milletlerarası Ceza Mahkemesi, milletlerarası ceza hukuku, savaş suçları, soykırım, insanlığa karşı suçlar

HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE IDEA OF AN INTERNATIONAL CRIMINAL COURT AND THE ROME STATUTE

Abstract: The International Criminal Court (ICC) has been established with the hope to help put an end to the past century's cycle of impunity for the most serious crimes that have been condemned by the international community. It will decide on the criminal responsibility of individuals and act as a strong deterrent for possible future perpetrators of grave crimes. The ICC's Statute places primary responsibility to national jurisdictions. Only when a number of conditions are met will the ICC have jurisdiction over a matter. States parties to the Statute therefore make a commitment to investigate and prosecute such crimes before their own courts. The Nürnberg Military Criminal Tribunal, which have been established after the 2nd World War, and the Ad Hoc Criminal Tribunals established for the former Yugoslavia and Rwanda, which have been established in 1990s have made a significant contribution towards the development of international criminal law and justice. The ICC will build on this experiments, but with the additional strength of being a permanent, treaty-based institution, for the prosecution of crimes committed after its creation.

Key words: International Criminal Court, international criminal law, war crimes, genocide, crimes against humanity

---

* Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Yunus Emre Kampüsü, Tepebaşı, Eskişehir. Tel: 3350580-2206.
Elektronik Posta: eluzun@anadolu.edu.tr

1. GİRİŞ

Milletlerarası Ceza Mahkemesi, 17 Temmuz 1998’de kabul edilen Roma Statüsü ile kurulmuş, Statü, altmışıncı onay belgesinin teslim edilmesini takiben 1 Temmuz 2002 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Soykırım, insanlığa karşı suçlar, saldırganlık ve savaş suçları, Mahkeme’nin yargı yetkisine dahil edilerek, insanlık tarihine geçmiş karanlık sayfaların tekrarlanmaması, tekrarlandığı takdirde sorumluların cezalandırılabilmesi amaçlanmıştır.

Fiilen kurulması çok yakın bir tarihte gerçekleşmiş olmasına rağmen, milletlerarası bir ceza mahkemesinin oluşturulması düşüncesi çok yeni değildir. 1872 yılında, 1864 Cenevre Sözleşmesi’ni ihlâl edenlerin yargılanması için bir mahkeme kurulması teklif edilmiş, ancak, bu düşünce uygulamaya geçirilememiştir. Birinci Dünya Savaşı’nın ardından, daimi bir nitelik taşımaya da, Müttefik Kuvvetlerin savaş ve insanlık hukukunu ihlâl eden vatandaşlarının yargılanmasını öngören –ki bu yönüyle daha sonra kurulacak *ad hoc* mahkemelerden ayrılan- *ad hoc* bir mahkemenin kurulması düşünülmüştür. Ancak, 1919 Versay Andlaşması, milletlerarası ahlâka ve andlaşmalara ağır muhalefettinden dolayı sadece Alman İmparatoru’nun yargılanmasını öngörmüş, ne var ki, İmparator’un Hollanda’ya kaçması nedeniyle bu yargılama gerçekleştirilememiştir (Watts 1999: 1447).

İkinci Dünya Savaşı, tüm dünya açısından büyük acılarla doludur. Milyonlarca insan hayatını kaybetmiş, daha çoğu sakat kalmış, evlerini, işlerini ve yakınlarını kaybetmiştir. Bu dönemde, savaşın galipleri, mağlup olan düşmanlarının işledikleri suçları yargılamak için birisi Almanya’da, diğeri Japonya’da iki milletlerarası *ad hoc* mahkeme kurmuştur. Ne var ki bu mahkemeler, savaş ve insanlık suçlarının sadece bir kısmını yargılayabilmiştir. Japonya’ya atom bombası atılmasına karar verenler, hiç bir yargı organı karşısında hesap vermemişlerdir.

Soğuk Savaş dönemi büyük acıları içinde barındırmasına rağmen, sorumluların cezalandırılması yönünde mahkeme benzeri bir yapılanma, bu dönemde sadece bir tasarı olarak bekletilmiştir. Bununla birlikte, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, milletlerarası ilişkilere hukuki bir yapı kazandırılması yönünde büyük bir gelişme sağlanmış, savaş mağdurlarının korunması için on dokuzuncu yüzyılın sonunda başlayan çabaların devamı olarak, 1949 Cenevre Sözleşmeleri¹ ve 1977 Protokolleri², 1948 Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme³ gibi bazı önemli andlaşmalar, milletlerarası hukuka kazandırılmıştır. Ancak, bu sözleşmeler, daimi olarak işleyecek, bağımsız, geniş kabul görmüş, cezalandırma yetkisine sahip, etkin bir yargılama organı olmadığı için, caydırıcı olamamıştır (Sözütier ve Erman 2000: 272). Nitekim, 1990’ların başlarında Yugoslavya ve

---

¹ 12.08.1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Türkiye 21.1.1953 tarihli bir onay yasasıyla 10.02.1954 tarihinden itibaren taraf olmuştur. R.G. 30.1.1953, S. 8322

² Cenevre Sözleşmesi Ek Protokol I, 8 Haziran 1977, metin için bkz. *International Legal Materials*, Vol. 16, 1977, ss.1391-441; Cenevre Sözleşmesi Ek Protokol II, 8 Haziran 1977, metin için bkz. *International Legal Materials*, Vol. 16, 1977, ss.1442-49.

³ Milli, Irki, Dini Kütlelerin Kısmen veya Tamamen İmha Suçunun “Genocide” Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Sözleşme, R.G. 29.03.1950, S. 7469.

Ruanda'da yaşanan olaylar, BM'i, hukukî dayanağı tartışmalı (bkz. Odman 1996: 143-51) iki *ad hoc* mahkeme kurmaya zorlamıştır. Gerek bu mahkemelerin, gerekse Milletlerarası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasında, Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin etkili olduğunu da belirtmek gerekmektedir (Kirsch 2000: 261).

Çalışmamızda, yeni kurulmuş olan Milletlerarası Ceza Mahkemesi'nin kaynaklarının anlaşılabilmesini kolaylaştırmak amacıyla, mahkemenin teorik kaynağını oluşturan Nüremberg Mahkemesi'nden başlayarak⁴, milletlerarası *ad hoc* mahkemeler hakkında kısa bilgi verilecektir. Bunu takiben, hazırlanış aşamasıyla birlikte Roma Statüsü ve Milletlerarası Ceza Mahkemesi genel olarak ele alınacak, Mahkeme ile ilgili bazı tartışmalı noktalara değinilecektir. Çok tabîi olarak, böyle bir Mahkemenin yapısı ve etrafında yapılan tartışmalar, bir makalenin boyutlarını aşmaktadır. Bu nedenle, pek çok yerde, ayrıntılar başka çalışmalara bırakılmıştır. Türkiye'nin Statü'ye taraf olmaması nedeniyle, Mahkeme'nin Türkiye açısından kısa bir değerlendirilmesi de yapılmıştır.

2. MİLLETLERARASI AD HOC CEZA MAHKEMELERİ

2.1. Nüremberg Milletlerarası Askeri Mahkemesi

Almanya'nın II. Dünya Savaşı'nı kaybetmesinin ardından, Bavyera eyaletine bağlı Nüremberg'de kurulan milletlerarası mahkeme, işledikleri çok ağır suçlardan sorumlu tutulmaları fiilen mümkün olmayan kişilerin yargılanmaları ve cezalandırılmaları yönünde atılmış ilk ve en önemli adımdır. Mahkeme, sadece savaş suçlularını yargılamakla kalmamış, aynı zamanda, “*insanlığa karşı suçlar*” ve “*barışa karşı suçlar*” kavramlarını milletlerarası hukuk belgelerine sokarak, bu kişilerin milletlerarası kurumlar aracılığıyla yargılanmasına olanak sağlamıştır (Steiner ve Alston 1996: 101-2; Pajic 1997: 133).

Nazi yönetiminin, gerek savaş öncesinde kendi vatandaşlarına –özellikle de Yahudilere karşı giriştiği eylemler, gerekse savaş sırasındaki uygulamaları, milletlerarası alanda büyük bir nefretle karşılanmıştır. Daha savaş sona ermeden Müttefik Kuvvetler, savaşın çıkmasına neden olanlarla birlikte, savaş sırasında insanlık dışı eylemlerde bulunanları cezalandırma niyetlerini ilân etmişlerdir⁵. 1943'te Müttefikler tarafından kurulan Savaş Suçları Komitesi, bu amaçla kanıt toplamaya başlamıştır (Rancilio 1999: 158; Reuter 1947: 76). 1945 tarihli Potsdam Andlaşması, görülecek davaların genel ilkelerini belirlemiştir. Buna göre, savaş suçluları her bir davacı ülkenin hukuku uyarınca ve yine bu ülkelerin mahkemelerinde yargılanacaktır. İşledikleri suçlar belli bir yere bağlanamayan büyük savaş suçluları içinse, milletlerarası askeri bir mahkeme kurulacaktır (Reuter 1947: 76).

---

⁴ Nüremberg Mahkemesi'nin kurulmasından kısa bir süre sonra, İkinci Dünya Savaşı sırasında suç işlemiş Japonların yargılanması için kurulan Uzakdoğu Milletlerarası Ceza Mahkemesi (Tokyo), Nüremberg Mahkemesi ile büyük benzerlik taşıdığı için, çalışmamızda sadece Nüremberg Mahkemesi'ne yer ayırdık. Tokyo Mahkemesi için bkz. Çelik 1987: 299-300; Pazarcı 1999: 175-6.

⁵ 12 Ocak 1942 ve 12 Aralık 1942 Londra, Washington ve Moskova Deklarasyonları ve 30 Ekim 1943 Moskova Deklarasyonu (Reuter 1947: 76).

8 Ağustos 1945 tarihinde İngiltere, ABD, SSCB ve Fransa arasında imzalanan Londra Andlaşması'yla, bir Milletlerarası Askeri Mahkeme'nin kurulması kararlaştırılmıştır. Müttefiklerin üzerinde anlaşma sağladığı yirmi dört kişi, Kasım 1945'ten Ekim 1946'ya kadar yargılanmış, dava sonucunda iki sanık beraat ederken, diğerleri, bir kısmı idam cezası olmak üzere, değişik cezalara çarptırılmışlardır (Rancilio 1999: 160; Reuter 1947: 76; Pazarıcı 1999: 174-5).

Nüremberg Mahkemesi'nin milletlerarası hukuka getirmiş olduğu en büyük yenilik, bireylerin milletlerarası kurullarla bağlı olabileceklerinin milletlerarası belgelerle kabul edilmiş ve fiilen uygulanmış olmasıdır (Shaw 1997: 185; Bial 1947: 34). Milletlerarası hukukun bu konuda daha önce kabul edilen ilkesi, milletlerarası hukukun süjesinin sadece Devletler olduğu şeklindedir. İlk olarak Wilhelm Kaufmann'ın, milletlerarası hukukun bireyleri doğrudan bağladığını söylemesiyle ortaya çıkan karşı görüş, Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkımlarla birlikte milletlerarası hukukçular arasında taraftar bulmaya başlamıştır (Bial 1947: 34).

Londra Andlaşması'na Ek Milletlerarası Askeri Mahkeme Statüsü'nün 6. maddesi, mahkeme kapsamındaki suçları üç başlık altında toplamıştır:

- (a) Barışa karşı suçlar: bir saldırı savaşının ya da andlaşmalara aykırı bir savaşın yönetilmesi, hazırlanması, başlatılması ya da sürdürülmesi ile bu eylemlerin gerçekleşmesi için bir ortak plâna ya da işbirliğine katılınması eylemlerini içermektedir.
- (b) Savaş suçları: savaş eylemi sırasında uyulması gereken kurulların çiğnenmesini belirtmektedir. Bunlar özellikle, işgal edilen ülkelerde sivil halkın öldürülmesi, kötü muameleyle tabi tutulması ya da zorla çalıştırılması eylemleri ile savaş tutsaklarının öldürülmesi ya da kötü muameleyle tabi tutulması, rehinelere öldürülmesi, kamu ve özel kişilerin mallarının yağmalanması, gereksiz yere kentlerin yakılıp yıkılması gibi eylemleri kapsamaktadır.
- (c) İnsanlığa karşı suçlar: savaş öncesi ve savaş sırasında sivil halkın öldürülmesi, köle olarak kullanılması, sürülmesi ve öteki insanlık dışı muamelelere tabi tutulması ile savaş suçlarına bağlı olarak siyasal, ırkçı ya da dinsel nedenlerle yapılan zulümleri kapsamaktadır (Pazarıcı 1999: 175).

Nüremberg Mahkemesi, II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa'da Müttefik Kuvvetleri tarafından işlenmiş büyük suçların cezalandırılmasını sağlamış, dolayısıyla da büyük bir keşim tarafından takdirle karşılanmış⁶ olmasına rağmen, bazı yönlerden eleştirilmiştir. Bunların başında, mahkemenin gerçekten milletlerarası bir nitelik taşıyıp taşımadığı ve mahkemenin tarafsızlığı konuları bulunmaktadır. Mahkemenin, savaşın galibi Devletler tarafından yapılan bir andlaşmanın ilk imzacılarınca kurulmuş ve yargıçların da bu Devletlerden gelmiş olması, mahkemenin gerçekten milletlerarası bir kurum olup olmadığının ve mahkemeyi kuran Devletlerin atadığı yargıçların ne kadar tarafsız olabileceğinin

---

⁶ Örneğin Alman felsefeci Karl Jaspers, Nüremberg Mahkemesi için şöyle demiştir: "Bugün dünya tarihinde yepyeni bir şey var. Galipler, bir adalet mahkemesi kurdular" (1946: 151). "Dünyada mutlu olabilmemiz, yeni dünya düzenine bağlıdır: Nüremberg'de henüz kurulmamış olan, ancak onun işaret ettiği düzene" (1946: 160).

tartışılmasına neden olmuştur (Reuter 1947: 81; Alibaba 2000: 185). Her ne kadar Londra Andlaşması'na sonradan on dokuz Devlet⁷ daha katılmışsa da, bazı yorumcular, bu Devletlerin katılımının, mahkemenin milletlerarası nitelik kazanması için yeterli olmadığını savunmuşlardır (Reuter 1947: 81).

Bir diğer eleştiri konusu ise, ceza hukukunun temel ilkelerinden olan “kanunsuz ceza olmaz” ilkesi –*nulla poena sine lege*- ile “geçmişe yönelik –*ex post facto*- ceza verilemeyeceği” ilkeleri uyarınca, mahkemenin geçmişe yönelik yetkisinin bulunmadığıdır (Bozkurt 2003a: 142). Kanunsuz ceza olamayacağı konusunda mahkeme, bu ilkenin egemenliği sınırlamadığı, bunun sadece genel bir adalet ilkesi olduğu kararına varmıştır (Bial 1947: 37-8). Mahkemeyi kuran galip Devletler ve mahkeme üyeleri, doğal hukukçu bir yaklaşımla, “doğa yasaları altında yaşadığımızı, Almanların da bu yasaları ihlâl ettiklerini, dolayısıyla da cezalandırılmaları gerektiğini” ve “*ex post facto* uygulamanın, milletlerarası hukukun pek çok alanını ihlâl etmiş olan eli kanlı sanıklar için dikkate alınmayacağı”nı savunmuşlardır (Jaffe 1946: 93-4). Bazı hukuk düşünürleri de, olağan dönemler için savundukları bu temel ilkelerin, Nüremberg davasının taşıdığı istisnâî özellik açısından ihlâl edilebileceğini söylemişlerdir⁸.

2.2. Eski Yugoslavya Milletlerarası Ceza Mahkemesi

25 Ocak 1991'de Hırvatistan ve Slovenya'nın Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlıklarını ilân etmelerinin ardından, Yugoslavya topraklarında, Avrupa tarihinin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gördüğü en kanlı olaylar meydana gelmiştir. Olaylar sonucu hayatını kaybedenlerin sayısı yüzbinlerle, mültecilerin sayısı ise milyonlarla ifade edilmektedir. Kamplarda toplanan insanlar yiyeceksiz ve ilâçsız bırakılmış, pek çok yerde sistematik bir şekilde kadınlara tecavüz edilmiştir. Yugoslavya'daki vahşetin medya aracılığıyla tüm dünyaya duyurulması, milletlerarası toplumun tepkisini çekmiştir (Rancilio 1999: 165). BM'nin olayları kınamasıyla başlattığı süreç⁹ 25 Mayıs 1993 tarihli 827 Sayılı Karar ile, BM Şartı'nın VII. Bölümüne dayanılarak, Milletlerarası Eski Yugoslavya Ceza Mahkemesi'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır¹⁰

---

⁷ Yunanistan, Danimarka, Yugoslavya, Hollanda, Çekoslovakya, Polonya, Belçika, Etiyopya, Avustralya, Honduras, Norveç, Panama, Lüksembourg, Haiti, Yeni Zelanda, Hindistan, Venezüella, Uruguay ve Paraguay (Reuter 1947: 81).

⁸ Ör. bkz. Kelsen 1947: 111. “Londra Andlaşması'nın bireyler için cezai sorumluluk öngördüğü milletlerarası gayrimeşru eylemler aynı zamanda açık bir şekilde ahlaken de kabul edilemez olduğu için ve bu eylemleri işleyenlerin, [bu eylemleri işlerken] eylemlerinin gayri ahlaki karakterini biliyor olmaları nedeniyle, onlara geçmişe dönük olarak uygulanan kuralların adaletle mutlak bir şekilde uyumsuz olduğunu düşünmek zordur.”

⁹ 13 Temmuz 1992 tarihli 764 Sayılı Karar (S/RES/764), 13 Ağustos 1992 tarihli 771 Sayılı Karar (S/RES/771), 6 Ekim 1992 tarihli 780 Sayılı Karar (S/RES/780), 22 Şubat 1993 tarihli 808 Sayılı Karar. İlgili BM belgeleri için bkz. “Security Council Resolutions on the Establishment of the International Tribunal for the Former Yugoslavia”, *Transnational Law and Contemporary Problems*, Vol. 7, 1997, ss. 129-34.

¹⁰ Mahkemenin kuruluşunun yasal dayanağı konusundaki tartışmalar için bkz. Odman 1996: 143-51.

827 Sayılı Karar'ın eki olarak kabul edilen Eski Yugoslavya Milletlerarası Ceza Mahkemesi Statüsü'ne göre, 1991'den itibaren eski Yugoslavya topraklarında işlenen mahkemenin kovuşturacağı suçlar, dört gruptan oluşmaktadır. Bunlar, 1949 *Cenevre Sözleşmeleri'nin ağır ihlâli; savaşta uyulması gerekli kuralların ihlâli; soykırım ve insanlığa karşı suçlardır*. Bu suçları kovuşturma yetkisi ve bireysel cezai sorumluluk, Nüremberg Mahkemesi ile yerleşmiş ilkelere dayanmaktadır (Rancilio 1999: 167-8).

Statü, 1949 *Cenevre Sözleşmeleri'nin* ağır ihlâli suçunu tanımlarken, önemli bir gelişmeye imza atarak, bu hükümlerin iç çatışmalarda da uygulanabileceğini söylemiştir. Nüremberg'de ise sanıklar, ancak Almanya'nın savaşa girmesinden sonra, yani milletlerarası çatışma durumunda suçlanmışlardır (Rancilio 1999: 168).

Statü'ye Nüremberg'in mirası olarak giren insanlığa karşı suçların kapsamında da bir genişleme olmuştur. Bosna Hersek'teki müslüman kadınların maruz kaldığı sistemli tecavüzlerin cezalandırılması için, *tecavüz eylemi ve 1984 İşkence ve Başka Zalimce, İnsanlık dışı ya da Onur Kırıcı Davranış ya da Cezaya Karşı Sözleşme'*ye¹¹ dayanan işkence, suç kapsamına dahil edilmiştir. Bunlara ek olarak, md. 5'le, Nüremberg'de olduğu şekliyle, bu eylemlerin mahkemenin yetkisindeki bir başka suçu işlemek için veya başka bir suçla bağlantılı olarak gerçekleştirilmesi durumunda suç kabul edilmesinden de vazgeçilmiştir (Rancilio 1999: 169).

Mahkeme'nin Nüremberg'den farklılaştığı diğer yönler ise, sadece gerçek kişilerin ceza sorumluluğundan bahsedilerek, örgüt veya kurumların cezalandırılmaması ve cezaların hapis cezası ile sınırlı olduğunun kabul edilmesidir (Rancilio 1999: 172).

2.3. Ruanda Milletlerarası Ceza Mahkemesi

Ruanda Milletlerarası Ceza Mahkemesi'nin kurulması sonucunu doğuran olaylar da, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra milletlerarası kamuoyunun şahit olduğu en dehşet verici cinayetler olarak 20. yy tarihinde yerini almıştır. Ruanda'nın nüfus olarak azınlığını oluşturmalarına rağmen Tutsiler, gerek Belçika tarafından sömürgeleştirilmeden önce, gerekse sömürge yönetimi sırasında, çoğunluğu oluşturan Hutular üzerinde yönetim hakim olmuşlardır (Rancilio 1999: 172). 1962'de bağımsızlığın kazanılmasının ardından hükümet ve orduda üstünlüğü ele geçiren Hutular, bu durumu 1994'e kadar sürdürmüşlerdir. Bu süre zarfında, iki grup arasında çatışmalar olmuş ve pek çok Tutsi komşu ülkelere iltica etmek zorunda kalmıştır. Tutsilerin Ruanda dışında kurdukları Ruanda Yurtseverler Cephesi (RYC), Kasım 1990'da Hutuların hakimiyetindeki hükümete karşı saldırı başlatmıştır. Çatışmalarda her iki tarafın da üstünlük sağlayamaması sonucunda, 1993 yılında, 1973'den beri iktidarda olan Devlet Başkanı Habyarimana ile RYC arasında bir ateşkes anlaşması olan Aruşa Anlaşması imzalanmıştır. BM Genel Konseyi de, 5 Ekim 1993 tarihli 872 Sayılı Karar ile ateşkesi gözlemlene amacıyla Ruanda'ya bir misyon gönderilmesine karar vermiştir. Ne var ki, Aruşa Anlaşması, Hutulu milliyetçi grupların azınlıktaki Tutsileri öldürmesini durduramamıştır (Rancilio 1999: 173).

---

¹¹ Metin için bkz. R.G. 10.8.1988, S. 19895.

6 Nisan 1994'te, Devlet Başkanı Habyarimana ile Burundi Devlet Başkanı Ntaryamira'yı taşıyan uçağın düşmesi ve kazada her iki Devlet Başkanı'nın da ölmesinin hemen ardından, Ruanda Başkanlık Muhafızları, muhalefet üyelerini öldürmeye başlamıştır. Katliamanın ilk kurbanları, Başbakan, Yüksek Mahkeme Başkanı ve insan hakları gruplarının temsilcileri olmuştur. Katliama milislerin de katılmasıyla, bir hafta içinde öldürülen Tutsilerin ve ılımlı Hutuların sayısı yaklaşık 20 bin olmuştur. Bunu izleyen üç ay içinde yarım milyon ile bir milyon arasında Ruandalı'nın kendi vatandaşları tarafından öldürüldüğü tahmin edilmektedir. Ölü sayısının yüksek oluşunun bir nedeni, sadece asker ya da milislerin değil, sivil Hutuların da Tutsileri öldürmüş olmasıdır (Rancilio 1999: 173). Katliamlar, Temmuz 1994'te, RYC'nin Hutu milislerini ve ordusunu yenmesi ile sona ermiştir (Rancilio 1999: 174).

1 Temmuz 1994'te, Güvenlik Konseyi'nin görevlendirdiği uzmanların, Ruanda'da sistematik bir soykırımla birlikte insancıl hukukun ağır bir şekilde ihlâl edildiğini rapor etmeleri sonucunda, 16 Kasım 1994 tarihli 955 Sayılı Karar ile Ruanda Milletlerarası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasına karar verilmiştir. Mahkemenin kurulmasının yasal dayanağı, Yugoslavya Mahkemesi'nde olduğu gibi, BM Şartı'nın VII. Bölümü olmuştur (Rancilio 1999: 174).

Ruanda Milletlerarası Ceza Mahkemesi, Eski Yugoslavya Milletlerarası Ceza Mahkemesi gibi, belirli bir süre zarfında işlenmiş suçların kovuşturulmasını öngörmektedir. 955 Sayılı Karara Ek Statü'nün 1. maddesine göre, mahkemenin yargı yetkisinin kapsamı, 1 Ocak 1994 ile 31 Aralık 1994 tarihleri arasında işlenen suçlarla sınırlanmıştır. Ancak, yeni kurulan Ruanda hükümeti bu sınırlamaya karşı çıkarak, 1990'dan itibaren işlenmiş suçların da yargı yetkisi kapsamına alınması gerektiğini belirtmiştir. Eski Yugoslavya Milletlerarası Ceza Mahkemesi'nden farklı olarak, mahkemenin, komşu Devletlerdeki ihlâllerden sorumlu Ruanda vatandaşlarını yargılaması öngörülerek, insancıl hukukun milletlerarası olmayan çatışmalarda uygulanabilmesine yeni bir boyut kazandırılmıştır (Rancilio 1999: 175).

İç çatışmalarda uygulanacak milletlerarası insancıl hukuku uygulamaya yetkili olan Ruanda Milletlerarası Ceza Mahkemesi'nin yetkisi, Soykırım Sözleşmesi'nin, Nüremberg Şartı ve Cenevre Sözleşmesi ile Ek Protokol II'nin Ortak 3. maddesinin tanımladığı şekilde insanlığa karşı suçları kapsamaktadır (Rancilio 1999: 75).

Statü md. 3 ile, insanlığa karşı suçların, Nüremberg'den farklı olarak, Ruanda'daki iç çatışmaya uygulanması ile milletlerarası insancıl hukukun alanı genişletilmiş olmaktadır (Rancilio 1999: 176).

2.4. Değerlendirme

Ad hoc mahkemeler, milletlerarası kamuoyunun tepkisini çeken ve çok ağır suçlar işlenmiş bazı suçluların cezalandırılmasını sağlamıştır. Nüremberg Mahkemesi, böyle bir uygulamanın ilk örneği olmakla büyük bir öneme sahiptir. Nüremberg (ve Tokyo) Mahkemesi, pek çoğunda haklılık payı bulunan eleştirilere maruz kalmıştır. Ancak bu eleştirilerin hiçbirisi, ne Mahkemeyi kuranları pişman etmiş, ne de tarih sayfalarını karıştıranların,

onları kınamalarına neden olmuştur. Bununla birlikte, ilk *ad hoc* mahkeme örneklerinin akıllardan hiç çıkmayacak eksikliği, bunların, galip Devletlerin mahkemesi olmasıdır. Mahkemelerin yaptıkları yargılama haklı ve doğru olsa bile, savaş sırasında işlenen suçların sadece mağluplarca işlenmiş olanları yargılanmıştır. İnsanlık tarihinin gördüğü en büyük acılardan birisi olan ve gerçekleştiği günden beri insanlığın ve dünyanın en büyük tehdidi olan atom bombası faciası, yargılama konusu olmamıştır.

Yugoslavya ve Ruanda Mahkemeleri ise, Nüremberg'in bu eksikliğini taşımamaktadır. Mahkemeler bir savaş sonunda galip gelenler tarafından kurulmamıştır. Her ne kadar bu mahkemelerin kuruluşunun yasal dayanağında bazı tartışmalı noktalar bulunuyorsa da, milletlerarası topluluk, büyük bir adım atarak, Yugoslavya'da ve Ruanda'da yaşanan vahşetin sorumlularını cezalandırma iradesini göstermiştir. Ne var ki, bu sefer de, etkinlik büyük bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Her iki mahkeme de, çeşitli teknik ve yapısal engeller nedeniyle, suçluların pek çoğunu yargılayamamıştır (Tolbert 2002: 8-10; Marler 1999: 830). Bununla birlikte bu mahkemelerin önemi faaliyet alanlarının dışında yer almaktadır. Yugoslavya ve Ruanda Mahkemeleri, öncelikle, Soğuk Savaş sonrası dönemde, Nüremberg'in bıraktığı mirasın hayata geçirebileceğini, ağır suçların kovuşturulabileceğini tüm dünyaya göstermiştir (Marler 1999: 831; McDonald 2001: 481). Buna ek olarak, yargılama sürecinde verilmiş olan kararlar ve milletlerarası kamuoyunda yapılan tartışmalar, Milletlerarası Ceza Mahkemesi'nin olanaklılığına bir kanıt ve böyle bir mahkemenin nasıl şekilleneceğine ilişkin bir hazırlık çalışması hükmüne geçmiştir (McDonald 2001: 482-3; Simonovic 1999: 452-3).

3. ROMA STATÜSÜ VE MİLLETLERARASI CEZA MAHKEMESİ

3.1. Kuruluş Aşaması

Modern dönemde daimi bir milletlerarası ceza mahkemesinin kurulması çabaları, Milletler Cemiyeti ile başlamış ve BM ile devam etmiştir (Bassouni 1995: 58). Milletler Cemiyeti döneminde 1920 yılında, daimi bir milletlerarası ceza mahkemesi kurulması teklif edilmiş; ancak, Cemiyet, bu teklifi henüz olgunlaşmamış bularak üzerinde çalışma yapmamıştır (Watts 1999: 1447; Dönmezer ve Erman 1997: 555). Bu dönemdeki çabalar, 16 Kasım 1937 tarihli *Terörün Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi*'nin¹² kabulüyle sınırlı kalmıştır. BM dönemindeki süreci ise, iki başlık altında incelemek mümkündür: Birincisi, milletlerarası suçların kodifikasyonu; ikincisi ise, milletlerarası ceza mahkemesinin kurulmasına ilişkin tasarının geliştirilmesidir (Bassouni 1995: 58).

1947 yılında Genel Kurul, Milletlerarası Hukuk Komisyonu'na (MHK), "*İnsanlığın Barış ve Güvenliğine Karşı Suçlar*"ı kodifiye etme ve bir milletlerarası ceza mahkemesi statüsü hazırlama görevi vermiştir. MHK, 1954 yılında¹³, suçlarla ilgili tasarıyı hazırla-

---

¹² Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism.

¹³ Tasarıyı içeren 1954 tarihli rapora kaynaklık eden 1951 tarihli MHK tasarısının çevirisi için bkz. ALSAN 1951: 12-31).

miş, ancak bu tasarı, 1950 yılında kendisinden alınarak özel bir komiteye verilmiş olan saldırganlık tanımının hazırlanması beklenmek üzere ertelenmiştir. Komitenin saldırganlığın tanımını yapması yirmi yıl sürmüştür; söz konusu tasarının yeniden ele alınarak tamamlanması ise 1991 yılına kadar devam etmiş; nihai tasarı, 1995 yılında değişikliğe uğramıştır (Bassouni 1995: 59 ;Watts 1999: 1448).

Milletlerarası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasına ilişkin statü tasarısı ise, görevlendirilen komite tarafından 1951 yılında tamamlanmış, 1953 yılında da gözden geçirilmiştir. Ne var ki, bu metnin görüşülmesi, suçlara ilişkin tasarının henüz hazırlanmamış olması nedeniyle ertelenmiştir. Bu tasarı ise, belirttiğimiz gibi, 1954'te tamamlanmasına rağmen, saldırganlığın tanımı yapılmadığı için uzun bir süre gündeme alınmamıştır. Farklı komitelerin farklı yerlerde çalışması ve bu komiteler arasındaki uyumun sağlanamaması, mahkemenin kurulabilmesi için gerekli metinlerin eş zamanlı olarak hazırlanmasının önündeki teknik bir engel gibi görünse de, asıl sorunun, kesin sınırlarla birbirinden ayrılmış iki kutuplu ve savaş tehlikesi altındaki bir dünyada, bu yöndeki siyasal iradenin yokluğu olduğunu söylemek mümkündür (Bassouni 1995: 60; Watts 1999: 1448-9). Zira Soğuk Savaş dönemi de, Kamboçya'da Pol Pot rejiminin, Kuzey Irak'ta Saddam rejiminin işlediği ağır suçlara tanık olmuştur (Marler 1999: 828).

Bütün bu gelişmeler yaşanırken, 1998 Roma Konferansı ile kabul edilen Milletlerarası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasına ilişkin nihai sürecin başlaması hiç beklenmedik bir şekilde gerçekleşmiştir. 1989'da BM Genel Kurulu, Trinidad ve Tobago'nun talebi üzerine, MHK'dan, uyuşturucu kaçakçılığı yapanların kovuşturulmasını sağlayacak bir milletlerarası ceza organının kurulması ile ilgili bir rapor hazırlamasını istemiştir (Bassouni 1995: 61). BM Genel Kurulu'nun bu talebi üzerine MHK, 1990 yılında raporunu sunmuştur. Ancak bu rapor, uyuşturucu kaçakçılığı ile sınırlı olmamıştır. BM Genel Kurulu'nun raporu olumlu karşılaması ve MHK'nın çalışmalarına devam etmesini istemesi üzerine MHK, bu konuda açık ve özel bir talep olmaksızın, uyuşturucu kaçakçılığını aşan bir cezai yargılama projesi üzerinde çalışmaya devam etmiştir. MHK'nın 1992'deki hazırlık raporunu, 1993'teki daha kapsamlı bir rapor izlemiş, bu metin, 1994'te bazı değişikliklere¹⁴ uğramıştır (Bassouni 1995: 62; Watts 1999: 1448-9).

Altmış maddeden oluşan bu metin, ileriki bir tarihte, milletlerarası ceza mahkemesinin kurulmasına karar vermek üzere yapılacak milletlerarası bir sözleşmenin eki olarak görülmüş ve MHK BM Genel Kurulu'na, böyle bir sözleşmeyi hazırlayacak milletlerarası bir konferansın yapılmasını önermiştir. Tasarı üzerinde ortaya çıkan temel tartışmaları gözden geçirmek amacıyla BM Genel Kurulu, ilk olarak tüm üye Devletlere açık *ad hoc* bir komite kurmuştur. 1995 yılında ise, bu komitenin yerine, milletlerarası ceza mahkemesini kuracak ve geniş şekilde kabul görebilecek bir metnin hazırlanmasını görüşecek Hazırlık Komitesi kurulmuştur (Watts 1999: 1450; Bassiouni 1999: 443-4).

1997'de BM Genel Kurulu, 1998 yazında söz konusu konferansın Roma'da toplanmasına karar vermiştir. 15-17 Temmuz tarihinde gerçekleştirilen Roma Konferansı, öncesin-

---

¹⁴ MHK'nın yorumlarıyla birlikte tasarının değişikliğe uğramış şekli için bkz. Watts (1999: 1454-552) içerisinde: "ILC Final Draft Statute, and Commentary (1994), for an International Criminal Court".

deki zorlu hazırlık çalışmalarının¹⁵ ardından heyecanlı bir son oylamaya sahne olmuş; sonuç itibarıyla, Milletlerarası Ceza Mahkemesi Statüsü¹⁶ 120 olumlu oya karşı, 7 olumsuz oyla kabul edilmiştir.

Statü'nün yürürlüğe giriş tarihi, md. 126'ya göre, altmışıncı onay belgesinin teslim edilmesinden altmış gün sonraki ayı izleyen ayın ilk günüdür. Bu hüküm uyarınca, 11 Nisan 2002'de altmışıncı onay belgesinin teslim edilmesini takiben, 1 Temmuz 2002'de Statü yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. 1 Eylül 2003 itibarıyla, 139 Devlet Roma Sözleşmesi'ni imzalamıştır. Onay belgesini teslim etmiş olan 91 Devlet bulunmaktadır (www.icc.int).

3.2. Mahkeme'nin Yapısı

Milletlerarası Ceza Mahkemesi, Hollanda'nın Lahey şehrinde bulunmaktadır¹⁷ (md. 3/1). Bununla birlikte Mahkeme, istediği takdirde başka bir yerde de toplanabilecektir (md. 3/3). Mahkeme, milletlerarası hukukî kişiliğe sahiptir ve dört ayrı organdan oluşmaktadır (md. 34). Bunlar, Başkanlık; Temyiz, Yargılama ve Önyargılama Bölümleri (Daireler); Savcılık ve Sekreteryadır.

Başkanlık, Başkan ile Birinci ve İkinci Başkan Yardımcılarından oluşmaktadır. Başkan ve Birinci ve İkinci Başkan Yardımcıları, yargıçların mutlak çoğunluğu ile seçilmektedir. Başkan ve Yardımcılarının görev süresi üç yıldır. Yargıçlık görev süreleri dolduğu takdirde, Başkanlık'taki görevleri sona ermektedir (md. 38/1). Başkanlık, Savcılık dışında, mahkemenin yönetiminden ve Başkanlık'a Statü'nün verdiği diğer görevlerin yerine getirilmesinden sorumludur (md. 38/3).

Daireler, Mahkeme'nin yargılama işlevini yerine getirmektedir. Yargıçların seçilmesinden sonra Mahkeme, Statü uyarınca (md. 39/1), Temyiz, Yargılama ve Önyargılama Bölümleri oluşturmuştur (www.icc.int). Statü'ye göre (md. 39/1), yargıçların söz konusu Bölümlere atanmaları, bölümlerin yapacağı işlerin doğasına ve yargıçların deneyim ve niteliklerine göre gerçekleştirilmelidir. Atamalarda, ceza ve ceza usul hukuku ve milletlerarası hukuk uzmanlarının uygun bir şekilde bir araya gelmesine dikkat edilecektir. Bununla birlikte, Yargılama ve Önyargılama Bölümlerinin, çoğunluğunun cezaî yargılama deneyimi olan yargıçlardan oluşması öngörülmüştür. Dairelerin oluşturulmasında (md. 39/2) bu Bölümler temel alınmaktadır.

Temyiz Bölümü'ndeki yargıçların tümü, Temyiz Dairesi'ni oluşturmaktadır (md. 39/2(b)(i)). Savcı ya da sanık, Yargılama ve Önyargılama Daireleri'nin vermiş olduğu ka-

---

¹⁵ Konferans öncesindeki hazırlık aşamasındaki gelişmeler ve yaşanan zorluklar için bkz. Bassiouni 1999: 449-53.

¹⁶ Roma Statüsü için bkz. Rome Statute of the International Criminal Court, International Legal Materials, Vol. 37. 1998, ss. 1002-69. Ayrıca Statü'nün Türkçe çevirisi için bkz. Bozkurt 2003: 609-679.

¹⁷ Hollanda hükümeti, Ev Sahibi Devlet olarak, Mahkeme'nin daimi yerini Alexanderkazerne'de inşa etmeyi taahhüt etmiş ve binanın 2007-2009 arasında hazırlanacağını bildirmiştir (Schense 2001: 735; www.icc.int).

rarlara karşı Temyiz Dairesi'ne başvurabilmektedir. Daire, Yargılama Dairesi'nin vermiş olduğu karar, hüküm veya cezayı iptal etme ve yeni bir Yargılama Dairesi'nde yargılama yapılmasına karar verme yetkisine sahiptir (www.icc.int).

Yargılama Dairesi'nin işleri, Yargılama Bölümü'nün üç yargıcı tarafından yürütülmektedir (md. 39/2(b)(ii)). Daire'nin başlıca yetki ve görevleri Statü md. 64'te düzenlenmiştir. Buna göre Daire, yargılamanın adil ve süratli bir şekilde gerçekleştirilmesi için her türlü önlemi almak zorundadır. Sanığın iddia edilen suçu işleyip işlemediğine karar verecek olan Daire, ömür boyu hapis cezası ile, üst sınırı otuz yıl olan hapis cezası verebilmekte, aynı zamanda tazminat ya da mağdurların ihtiyaçları için para cezasına da hükmedebilmektedir (md. 75/2).

Önyargılama Dairesi'nin işleri ise, Önyargılama Bölümü'nün üç yargıcı ya da Statü ve Statü'nün Delil ve Usul Kuralları'nın gösterdiği şekilde Bölümdeki bir yargıç tarafından yürütülecektir (md. 39/2(b)(iii)). Savcının talebi üzerine, bir olayın mahkemenin yargı yetkisine girip girmediğine ve Statü çerçevesinde kabul edilebilir olup olmadığına karar vermektedir.

Savcılık Makamı, mahkemenin ayrı bir organı olarak bağımsız bir şekilde hareket etmektedir (md. 42/1). Bağımsızlıktan anlaşılması gereken, Savcılık üyelerinin hiçbirisinin harici bir emir uyarınca hareket edememeleridir. Savcılık, Mahkemenin yargı yetkisi kapsamındaki suçlarla ilgili bilgileri incelemek, soruşturmak ve gerekli ise, kovuşturmakla görevlidir (md. 42/1). Savcı Makam'a başkanlık etmekte ve yönetim konusunda tam yetkiyle çalışmaktadır. Savcı Yardımcılarının sayısı bir veya daha fazla olabilir ve Savcı ile Yardımcılarının milliyetlerinin farklı olması gerekmektedir. Makam üyelerinin cezai kovuşturma konusunda deneyimli ve mahkemenin dillerinden birini iyi derecede biliyor olması gerekmektedir. Savcı ve Yardımcılarının seçimi Taraf Devletler Kurulu tarafından gizli oyla ve mutlak çoğunlukla gerçekleştirilmektedir. Üyelerin görev süresi 9 yıldır ve yeniden seçilemezler (md. 42/4).

Savcının, mahkemenin yargı yetkisine giren suçlarla ilgili olarak, sahip olduğu bilgiye dayanarak kendiliğinden soruşturma başlatma yetkisi bulunmaktadır (md 15/1). Sahip olduğu bilginin önemini değerlendirdikten sonra Savcı, Devletlerden, BM organlarından, hükümetlerarası ya da hükümet dışı örgütlerden ya da uygun gördüğü diğer kaynaklardan bilgi talep edebilmekte ve yazılı ya da sözlü ifade alabilmektedir (md. 15/2).

Sekreterin (Registrar) başkanlık ettiği *Sekreteryaya*, Mahkemenin yargısal olmayan idari işlerini yürütmektedir (md. 43/1,2). Sekreter, yargıçların mutlak çoğunluğuyla ve gizli oyla Taraf Devletler Kurulu'nun teklif ettiği adaylar dikkate alınarak seçilmektedir (md. 43/4). Beş yıllık bir süre için seçilen Sekreterin bir defalığına yeniden seçilmesi mümkündür (md. 43/5).

Mahkemenin organları dışındaki önemli bir kurum, Taraf Devletler Kurulu'dur. Statü'nün 112. maddesiyle kurulmuş olan Kurul, Mahkemeye ilişkin yasama görevini yerine getirmekte ve bütçenin hazırlanmasının da dahil olduğu bazı idari kararları almaktadır.

Kurul, 3-10 Eylül 2002 tarihlerinde gerçekleştirdiği ilk oturumunda, içlerinde Suçların Unsurları ile Usul ve Kanıt Kuralları'nın da bulunduğu pek çok belgeyi kabul ederek, fiilen çalışmaya başlamıştır¹⁸.

3.3. Yargıçların Nitelikleri ve Seçilmeleri

Mahkeme (onsekiz) yargıçtan oluşmaktadır (md. 36/1). Statü'ye göre yargıçlar, yüksek ahlâkî karaktere sahip, tarafsız, dürüst ve kendi ülkelerinde en üst düzeydeki yargı görevlerine seçilmek için gerekli niteliklere sahip kişiler arasından seçilmelidir (md. 36/3 (a)). Adayların, ceza hukuku ve ceza usul hukukunda deneyimli ya da Mahkemenin çalışma alanı ile ilgili milletlerarası hukuk alanında yetkin olması gerekmektedir (md. 36/3 (b)). Bunlara ek olarak, adayların, Mahkemenin dillerinden en azından birisini iyi derecede bilmesi gerekmektedir (md. 36/3 (c)).

Taraf Devletlerin her biri, kendi Devletlerinde en üst düzey yargısal görevler için geçerli olan aday gösterme usulüne ya da Milletlerarası Adalet Divanı için aday gösterme usulüne göre aday gösterebilmektedir (md. 36/4 (a)). Taraf Devlet, kendi vatandaşı olmayan bir kişiyi aday gösterebilir; ancak, bu adayın, diğer Taraf Devletlerden birinin vatandaşı olması gerekmektedir (md. 36/4 (b)). Taraf Devletler Kurulu tarafından gerçekleştirilen seçim için iki liste oluşturulmaktadır. Birinci liste, A Listesi, ceza hukuku ve ceza usul hukuku alanında yetkin adaylardan; ikinci liste, B Listesi, ise milletlerarası hukuk –özellikle milletlerarası insancıl hukuk ve insan hakları hukuku- alanında yetkin adaylardan oluşmaktadır (md. 36/5).

3.4. Mahkeme'nin Yargı Yetkisi

3.4.1. Mahkeme'nin Yargı Yetkisindeki Suçlar

Roma Statüsü uyarınca mahkeme, dört suçtan dolayı kovuşturma yetkisine sahiptir (md. 5). Bunlar, *soykırım* (md. 6), *insanlığa karşı suçlar* (md. 7), *savaş suçları* (md. 8) ve *saldırganlık suçudur*¹⁹. Saldırganlık suçu üzerinde halen anlaşmaya varılamamış olması nedeniyle, md. 5/2 uyarınca, suçun tanımının yapılması gelecekte değişiklik yapılması sürecine (md. 121, 123) bırakılmıştır.

Soykırım suçu Statü'de, 1948 Soykırım Sözleşmesi'ne dayanmakta ve Yugoslavya ve Ruanda Mahkemelerinin tanımına benzer bir şekilde tanımlanmıştır. Statü'nün tanımı şöyledir (md. 6):

...“soykırım”, aşağıdaki eylemlerden her hangi birisinin, milli, etnik, ırki veya dini bir grubu tamamen veya kısmen yok etmek amacıyla işlenmesi anlamına gelir:

---

¹⁸ Report of the first session of the Assembly of States Parties (3 - 10 September 2002).

¹⁹ Statü'de suçlarla ilgili geniş bilgi ve değerlendirme için bkz. Sözüer ve Erman 2000: 270-88; Bouchet-Saulnier 2002: 293-301. Ayrıca bkz. Dönmezer ve Erman 1997: 539-45; Pajic 1997.

- a) Grubun üyelerini öldürmek;
- b) Grubun üyelerine önemli bedensel veya zihinsel zarar vermek;
- c) Grubu fiziksel olarak kısmen veya tamamen yok edeceği hesaplanan yaşam şartlarına, grubu kasten maruz bırakmak;
- d) Grup içinde doğumu önlemeyi amaçlayan önlemleri zorla uygulamak;
- e) Grubun çocuklarını zorla bir başka gruba taşımak.

İnsanlığa karşı suçların tanımı da, bu mahkemelerdekine benzer bir şekilde yapılmıştır. İnsanlığa karşı suçların Statü’de yer alması, Nüremberg’de bu suçun ortaya çıkışından sonra ilk defa çok taraflı bir andlaşmaya girmiş olması nedeniyle büyük önem taşımaktadır (Rancilio 1999: 181). Statü’de yer alan tanım şu şekildedir (md. 7/1):

...”insanlığa karşı işlenen suçlar”, aşağıdaki eylemlerin her hangi bir sivil nüfusa yönelmiş yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak, böyle bir saldırı olduğunun bilinciyle işlenmesi anlamına gelir:

- a) Adam öldürme;
- b) Toptan imha;
- c) Köleleştirme;
- d) Nüfusun sürgün edilmesi veya zorla taşınması;
- e) Milletlerarası hukukun temel kurallarını ihlâl ederek, hapis veya başka bir şekilde ağır fi ziksel özgürlükten yoksun bırakma;
- f) İşkence;
- g) Tecavüz, cinsel kölelik, zorla fuhuş yaptırma, zorla hamile bırakma, zorla kısırlaştırma veya benzer ağırlıkta başka bir şekilde cinsel şiddet uygulama;
- h) (...) zulüm;
- i) Kişileri zorla kaybetme;
- j) İrk ayrımcılığı suçu;
- k) Kasıtlı olarak büyük acıya ya da bedende veya zihinsel veya fiziki sağlıkta önemli zarara neden olan benzer karakterde insanlık dışı eylemlerde bulunma.

Savaş suçları konusunda Mahkeme, bu suçların “*özellikle bir plân ya da politikanın veyahut da bu tip suçların geniş ölçekli işlenmesinin bir parçası olarak işlenmesi durumunda*” (md. 8/1) yargılama yetkisine sahiptir. Statü’de milletlerarası nitelikteki silahlı çatışmalarla ilgili hükümler yanında, milletlerarası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarla ilgili hükümler de yer almaktadır.

Savaş suçlarının tanımı için Statü’de uzun bir liste oluşturulmuştur. Listede yer alan suçlar beş başlık altında toplanmıştır. Bunlar (md. 8/2):

- a) 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesinin çok ciddi ihlalleri (...);
- b) Milletlerarası hukukun yerleşmiş çerçevesi içinde, milletlerarası silahlı çatışmalarda uygulanabilir kuralların ciddi bir şekilde ihlali (...);
- c) Milletlerarası nitelikte olmayan silahlı çatışma durumunda, 12 Ağustos 1949 tarihli 4 Cenevre Sözleşmesinin ortak 3. maddesinin ciddi ihlalleri, yani, silahlarını bırakmış silahlı kuvvetler üyeleri de dahil, çatışmalarda aktif olarak yer almayan ve hastalık, yaralanma, tutsaklık veya diğer nedenlerle savaş dışı kalmış kimselere karşı işlenen [eylemler] (...);
- e) Yerleşmiş milletlerarası hukuk çerçevesi içinde milletlerarası karakterde olmayan silahlı çatışmalarda uygulanabilir hukukun ve teamüllerin diğer ciddi ihlalleri (...).

3.4.2. Zaman Bakımından Yetki

Statü md. 11/a uyarınca Mahkeme, “*sadece, Statü'nün yürürlüğe girmesinden sonra işlenen suçlar bakımından yargı yetkisine sahiptir*”. Bu hüküm, *ex post facto* yargılama yasağına dayanmakta (Rancilio 1999: 182) ve *ad hoc* mahkemelerin en çok eleştirilen yönlerinden birini bertaraf etmek suretiyle daimi bir mahkemenin kurulmasının temelinde yatan düşüncelerden birisini yansıtmaktadır.

Statü'yü, yürürlüğe girmesinden önce onaylamış Devletler açısından geçerli olan bu hüküm, altmışıncı onay belgesinden sonra onaylamış Devletler açısından, onay belgelerini ilettikleri günü izleyen altmış günden sonraki ayın ilk gününden itibaren geçerli olacaktır (md. 126). Statü, yukarıda da belirttiğimiz gibi, 1 Temmuz 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Zaman bakımından yetki konusundaki bu genel hükmün üç istisnası bulunmaktadır. *Birinci istisna* (md. 124), savaş suçları (md. 8) ile ilgili olarak, bir Devletin tek taraflı bir beyanla, Statü'nün kendi açısından yürürlüğe girmesinden itibaren yedi yıllık bir süre için, bu suçların kendi vatandaşları tarafından veya kendi topraklarında işlenmesi durumunda, Mahkeme'nin yargı yetkisini kabul etmeyeceğini açıklayabilmesidir. Bu istisnanın kabul edilmesi, müzakereler sırasında ABD'nin ve Fransa'nın tutumları nedeniyle gerçekleşmiştir. Tartışmanın kökeninde, Statü'ye taraf olan Devletlerin, Mahkemenin yargı yetkisine giren suçların tümünü otomatik olarak kabul edip etmeyecekleri yatmaktadır. Tüm katılımcılar, soykırım suçunun Taraf Devletleri mutlaka bağlaması gerektiğinde uzlaşmışlar, ancak insanlığa karşı suçlar ile savaş suçları konusunda, özellikle ABD ve Fransa, Devletlerin yargı yetkisini kabul etme konusunda bir tercih hakkına sahip olmaları gerektiğini savunmuşlardır. Bu görüş kabul görmeyince, Güvenlik Konseyi daimi üyeleri (Lee 2000: 199), en azından on yıllık bir süre için savaş suçları ile insanlığa karşı suçlardan sorumlu olmama tercihinin Devletlere tanınması gerektiğini savunmuş, sonuç olarak, Fransa'nın desteğinin sağlanması için, sadece savaş suçları için, yedi yıllık istisna kabul edilmiştir (Marler 1999: 834; Williams 2000: 321).

İkinci istisna, md. 12/3'te zikredilen Devlet kabulünün varlığıdır. Hüküm uyarınca, Statü'ye taraf olmayan bir Devlet, belli olaylar için tek taraflı olarak Mahkeme'nin yargı

yetkisini kabul edebilmektedir. Bu durumda, Mahkemenin yetkisinde olmayan bir eylem, Devletin tek taraflı yetki kabulü beyanıyla, eylemin gerçekleşmesinden sonra Mahkemenin yetki alanına girmiş olmaktadır.

Üçüncü istisna ise, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin md. 13/b ile sahip olduğu yetkiye dayanarak, belli bir olayı savcıya göndermesidir. Burada da, aynı şekilde, eylemin gerçekleşmesinin ardından olay, Mahkemenin yetki alanına girmiş bulunmaktadır.

3.4.3. Yer Bakımından Yetki

Statü md. 12/2'ye göre, kovuşturması yapılan eylemin gerçekleştirildiği topraklara sahip olan ya da eylemi yapanın uyruğu bulunduğu Devlet, Mahkeme'nin yargı yetkisini kabul etmişse, Mahkeme, söz konusu eylem bakımından yargı yetkisine sahip olmaktadır. Eylemin gemide veya uçakta gerçekleştirilmesi durumunda, bu araçların tescil edildiği Devlet esas alınacaktır.

Mahkemenin zaman bakımından yetkisini genişleten iki durum, yer bakımından yetki konusunda da istisna oluşturmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, md. 12/3 uyarınca, Statü'ye taraf olmayan bir Devlet, belli olaylar için tek taraflı olarak Mahkeme'nin yargı yetkisini kabul edebilmekte; md. 13/b ile de, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi belli bir olayı savcıya gönderebilmektedir. Dolayısıyla, yer bakımından Mahkemenin yetkili olmadığı bir eylem, Mahkemenin yetki alanına dahil olmaktadır.

Mahkemenin yer ve zaman bakımından yargı yetkisine getirilmiş olan istisnaların, ceza hukukunun genel ilkeleri olan suçta ve cezada kanunilik ve doğal yargıç ilkelerine ters düştüğü savunulabilir. Buna ek olarak, Güvenlik Konseyi'nin, eylemde bulunan(lar)ın vatandaşı olduğu ya da eylemin işlendiği Devletin Taraf Devlet olduğuna bakmaksızın bir olayı Savcıya gönderebilmesi, hem BM Güvenlik Konseyi'nin siyasal bir organ olması nedeniyle Mahkemenin bağımsızlığı, hem de milletlerarası hukuk açısından ²⁰ sorunlu görülebilir (Sözüer ve Erman 2000: 252-3). Bununla birlikte, Mahkemenin yargı yetkisindeki suçların niteliği ve Milletlerarası Ceza Mahkemesi'nin milletlerarası alanda görmüş olduğu kabul, böyle bir düzenlemenin kabul edilebilir bir istisna olduğunu göstermektedir (Sözüer ve Erman 2000: 253). Buna ek olarak, Güvenlik Konseyi'nin bir olayı Mahkeme'ye göndermesi, bu olayın Mahkeme tarafından nasıl değerlendirileceğinin göstergesi olamaz. Dolayısıyla, böyle bir hüküm, ancak, *ad hoc* mahkeme kurulmasındansa, bazı olayların daimi nitelik kazanmış olan Milletlerarası Ceza Mahkemesi'nde görülmesi yolunu açarak, milletlerarası ceza yargılamasının tek kurumda toplanmasını sağlayacaktır.

---

²⁰ Nitekim ABD, milletlerarası hukuk açısından, milletlerarası bir andlaşma sadece taraflarını bağladığı için, Milletlerarası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisinin Statü'ye taraf olmayan Devlet vatandaşlarına genişletebilmesini, Mahkeme'ye karşı olumsuz oy kullanmasının gerekçesi olarak göstermiştir. Bkz. Lee 2000: 198-9.

3.4.4. Kişi Bakımından Yetki

Statü md. 12/2 uyarınca, Mahkeme, Statü'ye taraf bir Devletin vatandaşları üzerinde ve eylemin gerçekleştirildiği toprakların sahibi Devlet'in Statü'ye taraf olması durumunda, suçla itham edilen kişinin uyrukluğuna bakılmaksızın, yargılama yetkisine sahiptir.

Kişi bakımından yetki, özellikle Milletlerarası Ceza Mahkemesinin yargı yetkisindeki suçları işlemesi muhtemel kimselerin genellikle diplomatik ya da başka özel bağışıklık düzenlemelerinden faydalanma ihtimalleri göz önüne alındığı takdirde, büyük bir önem taşımaktadır. Böyle bir mahkemenin kurulması düşüncesine yol açan büyük felâketlerin neredeyse tümünde sorumlular, Devlet veya Hükümet Başkanı ya da üst düzey Devlet görevlisi sıfatını taşımışlardır. Bu nedenle, milletlerarası bir ceza mahkemesinin kendisinden beklenen sonucu doğurabilmesi için, bu kişilerin cezai sorumluluklarını ortadan kaldıracak hiçbir milletlerarası ya da millî düzenlemeden etkilenmemesi gerekmektedir.

Statü md. 27, Statü'nün, yetkisi kapsamındaki suçların uygulanması bakımından, resmi makamların sağladığı milletlerarası ya da millî ağırlıklık düzenlemeleri dikkate alınmaksızın, herkese eşit olarak uygulanacağı hükme bağlanmaktadır.

Mahkeme'nin yargı yetkisine giren kişilerin nasıl belirleneceği, gerek Statü'nün hazırlanışı sırasında, gerekse Roma Konferansı'nda büyük tartışma konusu olmuştur²¹. Konferans sırasında, bazı müzakereciler Mahkeme'nin, suçu işleyen uyruğu olduğu ya da suçun işlendiği Devletin taraf Devlet olup olmadığına bakmaksızın, genel bir yetkiye sahip olmasını savunmuş ancak bu teklif kabul görmemiştir. Hatta ABD, bu görüşün tam tersine, yargılanacak kişinin uyruğu olduğu Devletin rızasının aranması gerektiğini savunmuştur. Ancak, teklif kabul edildiği takdirde, Milletlerarası Ceza Mahkemesi'nin pek çok olay üzerinde yargı yetkisi kazanamayacağı anlaşılmıştır; zira böyle bir rızanın gerekli olması halinde, Devletlerin bu kişileri kendi mahkemelerinde yargılamayı tercih edecekleri açıktır (Marler 1999: 832).

3.5. Davanın Kabul Edilebilirliği

Roma Statüsü md. 17'ye göre, yargılama hakkına sahip bir Devlet tarafından hakkında soruşturma ya da kovuşturma yapılmakta olan bir olayda Mahkeme kabul edilemezlik kararı vermelidir (md. 17/a). Bunun gibi, yargılama hakkına sahip bir Devletin yaptığı soruşturma sonunda olayın kovuşturulmamasına karar verilmişse, Mahkeme yine kabul edilemezlik kararı vermelidir (17/a). Ancak, Mahkemenin, Statü'nün Giriş kısmında da belirtilen milli hukuk sistemlerinin tamamlayıcısı olduğuna ilişkin ilkenin bir uzantısı olarak ve milli hukuk sistemlerinin kullanılması vasıtasıyla bazı kişilerin Milletlerarası Ceza Mahkemesinin yargılamasından kaçırılmasına izin vermemek amacıyla, md. 17/a'da belirtilen durum, Devletin soruşturmayı veya kovuşturmayı yürütme konusunda isteksiz ya da yetersiz olması sonucunda ve md. 17/b'de belirtilen durum, Devletin böyle bir davayı açmaya isteksiz ya da yetersiz olması sonucunda ortaya çıkmışsa, Mahkeme davayı kabul edecektir.

---

21 Bu konudaki tartışmalar hakkında geniş bilgi için bkz. Williams 2000: 312-24.

3.6. Soruşturmanın Başlaması

Statü md. 14 uyarınca, Taraf Devletler herhangi bir olayı Mahkemeye gönderebilmektedir. Mahkemenin yargı yetkisindeki suçların işlendiğini düşünen bir Taraf Devlet, bunu, Savcıya incelemesi için gönderebilir. Bu gönderme, Savcıya, herhangi bir kişinin mahkemenin yargı yetkisi çerçevesinde suçlanıp suçlanmayacağını soruşturmasına ilişkin bir *talep* niteliğindedir (md. 14).

Statü md 13 (b), Güvenlik Konseyi'ne, BM Şartı VII. Bölüm'deki yetkilerini kullandığı bir durumda, belirli bir olayı Mahkemeye gönderme yetkisi vermektedir. Bu bağlamda, suçlanan kişinin vatandaşı olduğu Devletin Taraf Devlet olup olmadığına bakılmaksızın, Mahkemenin yargı yetkisini kullanması söz konusu olmaktadır (Pazarıcı 2000: 356-7). Bu hüküm, gelecekte *ad hoc* mahkemelerin kurulması yerine, söz konusu eylemlerin, daimi Milletlerarası Ceza Mahkemesi'nde yargılanmasını sağlayacaktır.

Güvenlik Konseyi ile ilgili bir başka noktaya da bu bağlamda değinmek yerinde olacaktır. Statü md. 16 uyarınca, Güvenlik Konseyi, BM Şartı VII. Bölüm çerçevesinde aldığı bir kararla, Mahkemeden, 12 ay boyunca belirli bir olay hakkında soruşturmanın açılmamasını ya da açılmış soruşturmanın durdurulmasını talep edebilmektedir. Bir defaya mahsus olmayan bu talep, aynı şartlar altında yenilebilmektedir.

Soruşturmanın başlayabilmesi için öngörülen üçüncü bir usul, Savcının soruşturmaya kendiliğinden başlayabilmesidir (md. 15). Savcının böyle bir yetkiye sahip olması, diğer iki usulün etkili bir milletlerarası cezai yargılama sisteminin işlemesi açısından yetersiz kalması olasılığı nedeniyle büyük önem taşımaktadır (Rancilio 1999: 184). Zira, Güvenlik Konseyi, üyelerinin veto yetkisine sahip olduğu siyasi bir organ olarak çalışmaktadır ve Taraf Devletler de, diplomatik, siyasi ya da ekonomik herhangi bir nedenden dolayı, ilgili olayları Mahkemeye gönderme konusunda isteksiz davranabilirler (Kirsch 2000: 257). Bununla birlikte, Savcının bu yetkisine, Statü'nün hazırlanması aşamasında, özellikle ABD tarafından itiraz edilmiştir²². ABD, soykırım ve insanlığa karşı suçlar konusunda, sadece Güvenlik Konseyi'nin ya da Devletlerin Mahkeme'ye olay gönderme yetkisi olmasını istemiştir (Lee 2000: 200).

Savcı, Statü md. 53 uyarınca, elde ettiği bilgileri değerlendirdikten sonra, soruşturma başlatmak için hiçbir makul nedenin olmadığına karar vermedikçe, soruşturmayı başlatmak zorundadır. Soruşturmayı başlatma kararını verirken Savcı, elindeki bilgilerin iddia edilen suçun işlendiğine ya da işlenmekte olduğuna inanması için yeterli bir neden oluşturup oluşturmadığını; olayın, Statü md. 17'de düzenlenen kabul edilebilirlik şartlarına uygun olup olmadığını ve böyle bir soruşturmanın adaletin çıkarına hizmet edip etmeyeceğini değerlendirmek durumundadır.

---

²² ABD'nin Statü hakkındaki eleştirileri için ayrıca bkz. Scheffer 1999; Scheffer 2000; Bolton 2000.

3.7. Uygulanabilir Hukuk

Statü md. 21 uyarınca mahkeme, uygulanabilir hukuku belli bir sıraya göre uygulamalıdır. Buna göre Mahkeme, öncelikle Statü'yü, Suçların Unsurları'nı ve Usul ve Delil Kuralları'nı; ikinci olarak, uygulanabilir anlaşmaları ve milletlerarası hukuk kurallarını; bu kurallar uygulanmadığı takdirde, milli kanunlardan çıkarılan hukukun genel ilkelerini uygulayacaktır. Aynı zamanda, mevcut hukukun yorumlanması, milletlerarası alanda kabul edilmiş insan hakları ile tutarlı olmalı ve cinsiyet, yaş, ırk, dil, din ya da inanç, siyasi ya da daha başka bir düşünce, milli, etnik ya da toplumsal geçmiş, zenginlik seviyesi vb. bir ayrımcılık temeline dayanmamalıdır.

3.8. Türkiye Açısından Değerlendirme

Milletlerarası Ceza Mahkemesi Statüsü'nün hazırlanış sürecine katılmış olan Türkiye, 17 Temmuz 1998'de yapılan oylamaya katılmamış, daha sonradan da Roma Statüsü'nü imzalamamıştır. Türkiye'nin Statüye ilişkin olarak basına en çok yansıyan çekinceleri, terör ve uyuşturucu kaçakçılığı suçlarının Statü kapsamına dahil edilmemesi ve insanlığa karşı suçlar ile saldırı suçunun tanımı konusundaki sorunlardır.²³ Terör ve uyuşturucu kaçakçılığının Statü kapsamına alınmamasının, tek başına, Türkiye'nin Statü'ye taraf olması için yeterli bir neden oluşturamayacağını düşünmek mümkündür. Eğer Türkiye açısından Mahkeme ile ilgili başkaca bir sorun bulunmuyorsa, Türkiye'nin Statü'yü onaylayarak, Taraf Devletler Kurulu'nun Statü üzerinde değişiklik yapma sürecine katılması beklenirdi. Aynı şekilde, hali hazırda, Taraf Devletler Kurulu tarafından saldırganlık suçunun tanımlanması çalışmaları yapılmaktadır. Bir diğer nokta olan insanlığa karşı suçlar konusunda da, Türkiye zaten, bu suçların Statü öncesinde düzenlendiği milletlerarası anlaşmalara taraf olmakla, bu konudaki tutumunu göstermiştir²⁴.

Türkiye'nin Mahkeme'ye taraf olmamasının gerçek nedeninin, Güneydoğu'da yaşanan terör olayları olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, Statü md. 8/2(f) uyarınca, milletlerarası nitelikte olmayan silahlı çatışmalardaki uygulanabilir hukukun ciddi bir şekilde ihlali, bir Devletin topraklarında, resmi memurlar ile organize silahlı gruplar arasında süreklilik kazanan silahlı bir çatışma bulunduğu takdirde gerçekleşirse, bu durum, Mahkeme'nin yargı alanına girecektir. Terör suçlarının Statü kapsamına alınması, durumu Türkiye açısından değiştirmeyecektir.

Bununla birlikte, Türkiye'deki ceza mevzuatı, Mahkeme'nin yargı yetkisindeki suçları içermemektedir. Bu ise, Mahkeme'nin, Türkiye'de ya da Türk vatandaşlarınca söz konusu suçların işlenmesi durumunda, tamamlayıcılık işlevinden öte, ilk elden yetkili olması sonucunu doğuracaktır. Türkiye, Mahkeme'ye taraf olma düşüncesinde olsa bile, öncelikle ceza mevzuatını milletlerarası standartlar çerçevesinde yeniden düzenlemelidir.

---

²³ Bkz. Tarhanlı 2001; "Türkiye, terör suç sayılırsa Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni onaylayacak", Zaman Gazetesi, 16 Haziran 2002.

²⁴ Örneğin bkz. supra, dn. 1 ve 3.

Türkiye'nin, Mahkeme'ye taraf olmamasının, kendi millî çıkarları açısından haklı görülebilecek yanları olmakla birlikte, çok uzun süre Mahkeme'nin dışında kalması da düşünülemez. Zira, öncelikle, Mahkeme milletlerarası düzeyde çok geniş bir destek bulmuştur. Sivil toplum örgütlerinin, Statü'yü imzalamayan ya da onaylamayan Devletlerde yaptıkları propaganda etkili olmuştur ve bu etki devam etmektedir. Bunun yanında Türkiye, Avrupa Birliği üyeleri ve aday ülkeler arasında Statü'yü onaylamayan tek ülkedir.

4. SONUÇ

Fiilen Nüremberg'le başlayan, daha sonra Tokyo, Yugoslavya ve Ruanda Mahkemeleri ile devam eden, milletlerarası ağır suçluların cezalandırılması süreci, en yetkin biçimine Milletlerarası Ceza Mahkemesi ile kavuşmuştur. Mahkeme, milletlerarası siyasette ağırlığı olan bazı Devletler tarafından desteklenmemiş de olsa, dünyadaki pek çok insanın, gezegenimizin geleceği için daha umutlu olmasını sağlamıştır.

Milletlerarası hukuk, özellikle yirminci yüzyılda büyük gelişme kaydetmiş, Devletlerin uyması halinde, milletlerarası barışın sağlanabileceği pek çok metnin Devletler tarafından kabul edilmesini sağlamıştır. Ne var ki, bu andlaşmalar, dünyanın çeşitli yerlerinde işlenen ağır suçları durdurmaya yetmemiştir. Milletlerarası siyasi havanın olumlu olduğu dönemlerde, bu suçların sorumlularının cezalandırılması için atılan adımlar, ileriye yönelik, bağımsız ve belirli bir kurum yokluğunda caydırıcı olamamıştır.

İşte bu olumsuzluğu gidermek için kurulmuş olan Mahkeme, yargı yetkisine, insanlık tarihinin en acı olaylarına neden olmuş olan suçları almıştır. Mahkeme'nin uygulamaya geçmesi ve etkin bir şekilde çalışması, insanlığı tehdit eden diğer suçların da yargı yetkisine dahil edilmesini olanaklı kılacaktır.

ABD gibi bazı Devletlerin itirazlarına rağmen, Savcı'nın soruşturma başlatma konusunda bağımsız olması, Mahkeme'nin en önemli özelliklerinden birisidir. Bununla birlikte, Güvenlik Konseyi'ne verilmiş olan, BM Şartı'nın VII. Bölümü çerçevesinde, belli durumlarda, 12 ay süreyle soruşturma ve kovuşturma yapılmamasını talep etme yetkisi, ilerideki uygulama açısından bazı soru işaretleri doğurmaktadır. Ancak, yine Güvenlik Konseyi'ne verilmiş bulunan, belli bir olayın, faillerinin vatandaşı olduğu ya da eylemin işlendiği Devletin, Mahkeme'ye taraf olup olmamasına bakılmaksızın Savcıya gönderilebilmesi yetkisi, milletlerarası hukuk ve ceza hukuku ilkeleri çerçevesinde tartışılmalı olsa da, caydırıcı bir nitelik taşımaktadır.

Mahkemenin yeni kurulmuş olması ve henüz somut bir davanın kovuşturulmamış olması nedeniyle, işleyişine ilişkin herhangi bir yorum yapmak mümkün değildir. Ancak, Mahkeme'yi kuranların amaçları dikkate alındığında, Mahkeme'nin kuruluşu, dünya tarihinin önemli olayları arasında sayılmak durumundadır.

Türkiye henüz Mahkeme'ye taraf olmamış olsa da, gerek Mahkeme'nin milletlerarası alanda gördüğü kabul, gerekse Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusu nedeniyle uzun süre Mahkeme'nin dışında kalamayacaktır. Bunun bilinciyle, en kısa sürede, Mahkeme'nin Türkiye açısından yaratabileceği sıkıntıların giderilmesi için çalışmalar yapılmalı, iç hukuk mevzuatında Mahkeme ile ulaşılmış standartlar seviyesinde düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

- Alibaba, Arzu (2000) "Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu", *AÜHFD*, C. 49, S. 1-4, ss. 181-206.
- Alsan, Zeki Mesud (1951) "Bir 'Milletlerarası Ceza Divanı' Kurulması ile İlgili Fikirler ve Teşebbüsler", *AÜHFD*, C. 8, S. 3-4, ss. 1-43.
- Bassiouni, M. Cherif (1995) "Establishing an International Criminal Court: Historical Survey", *Military Law Review*, Vol. 149, 1995, ss. 49-63.
- _____. (1999) "Negotiating the Treaty of Rome on the Establishment of an International Criminal Court", *Cornell International Law Journal*, Vol. 32, ss. 443-69.
- Bial, Louis C. (1947) "The Nurnberg Judgment and International Law", *Brooklyn Law Review*, Vol. 13, 1947, ss. 34-49.
- Bolton, John R. (2000) "The Risks and the Weakness of the International Criminal Court from America's Perspective", *Virginia Journal of International Law*, Vol. 41, ss. 186-203.
- Bouchet-Saulnier Françoise (2002) *İnsancıl Hukuk Sözlüğü*, Fransızca'dan Çeviren: Selahattin Bağdatlı. İstanbul: İletişim.
- Bozkurt, Enver (2003) *Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı*, 3. Baskı, Ankara: Nobel.
- _____. (2003a) *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, Ankara: Nobel.
- Çelik, Edip F. (1987) *Milletlerarası Hukuk Birinci Kitap*, İstanbul: Filiz.
- Dönmezer, Sulhi ve Sahir Erman (1997) *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku – Genel Kısım, Cilt III.*, Onikinci baskı. İstanbul: Beta.
- Jaffe, Sidney E., (1946) "Natural Law and the Nurnberg Trial", *Nebraska Law Review*, Vol. 26, 1946-1947, ss. 90-5.
- Jaspers, Carl (1946) "The Significance of the Nurnberg Trials for Germany and the World", Almanca'dan Çeviren: William B. BALL., *Notre Dame Lawyer*, Vol. 22, 1946-1947, ss. 150-60.
- Kelsen, Hans (1947) "Will the Judgment in the Nuremberg Trial Constitute a Precedent in International Law?", *International Law Quarterly*, Vol. 1, 1947. Aktaran: Steiner, Henry J. ve Philip Alston (1996), s. 111.

- Kirsch, Philippe (2000) "The International Criminal Court", *McGill Law Journal*, Vol. 46, ss. 255-61.
- Lee, Brian J. (2000) "The International Criminal Court", *Florida Coastal Law Journal*, Vol. 2, ss. 197-201.
- Marler, Melissa K. (1999) "The International Criminal Court: Assessing the Jurisdictional Loopholes in the Rome Statute", *Duke Law Journal*, Vol. 49, ss. 825-54.
- Mcdonald, Gabrielle Kirk (2001) "The International Criminal Tribunals: Crime&Punishment in the International Arena", *Nova Law Review*, Vol. 25, 2000-2001, ss. 463-84.
- Odman, Tevfik (1996) "Eski Yugoslavya ile İlgili Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu ve Yasal Dayanağı", *AÜHFD*, C. 45, S. 1-4, 1996, ss. 131-51.
- Pajic, Zoran (1997) "Crimes Against Humanity: A Problem of International Responsibility", *Human Rights for the 21st Century*. Ed.: Robert Blackburn ve James Busuttil. Londra ve Washington: Pinter, ss. 133-42.
- Pazarcı, Hüseyin (1999) *Uluslararası Hukuk Dersleri-II. Kitap*. 6. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi.
- _____. (2000) *Uluslararası Hukuk Dersleri-IV. Kitap*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Rancilio, Peggy E. (1999) "From Nuremberg to Rome: Establishing an International Criminal Court and the Need for U.S. Participation", *University of Detroit Mercy Law Review*, Vol. 77, ss. 155-95.
- Reuter, Paul (1947) "Nurnberg 1946-The Trial", *Notre Dame Lawyer*, Vol. 23, ss. 76-97.
- Scheffer, David (1999) "U.S. Policy and the International Criminal Court", *Cornell International Law Journal*, Vol. 32, ss. 529-34.
- _____. (2000) "The U.S. Perspective on the International Criminal Court", *McGill Law Journal*, Vol. 46, ss. 269-74.
- Schense, Jennifer (2001), "Necessary Steps For The Creation of the International Criminal Court", *Fordham Int. L.J.*, Vol. 25, ss. 7174-736.
- Shaw, Malcolm N. (1997) *International Law*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Simonovic, Ivan (1999) "The Role of the ICTY in the Development of International Criminal Adjudication", *Fordham International Law Journal*, Vol. 23, 1999-2000, ss. 440-59.

- Sözüer, Adem ve R. Barış Erman (2000) “Uluslararası Ceza Mahkemesi”, *Adalet Yüksek Okulu 20. Yıl Armağanı*. İstanbul: Beta, ss. 243-91.
- Steiner, Henry J. ve Philip Alston (1996) *International Human Rights in Context*. Oxford: Clarendon Press.
- Tarhanlı, Turgut (2001) “Suçlar ve Ülkeler”, *Radikal Gazetesi*, 4 Ocak 2001. *Ne Hukuk Ne de Ahlâk – Yeryüzü Cehennemi*, Turgut TARHANLI, İstanbul: Dost, içerisinde.
- Tolbert, David (2002) “The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia: Unforeseen Success and Foreseeable Shortcomings”, *The Fletcher Forum of World Affairs*, Vol. 26, 2002, ss. 7-19.
- Watts, Arthur (1999) *The International Law Commission 1949-1998, Vol. II*. New York: Oxford University Press.
- Williams, Sharon A. (2000) “The Rome Statute on the International Criminal Court: From 1947-2000 and Beyond”, *Osgoode Hall Law Journal*, Vol. 38, ss. 297-330.

Milletlerarası Andlaşmalar ve Diğer Belgeler

- Cenevre Sözleşmesi Ek Protokol I, 8 Haziran 1977, *International Legal Materials*, Vol. 16, 1977, ss.1391-441.
- Cenevre Sözleşmesi Ek Protokol II, 8 Haziran 1977, metin için bkz. *International Legal Materials*, Vol. 16, 1977, ss.1442-49.
- Eski Yugoslavya Milletlerarası Ceza Mahkemesi Statüsü (Statute of the International Tribunal Annex to the Secretary-General’s Report of Establishing an International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia), U.N. Doc. S/25704 (1993), *International Legal Materials*, Vol. 32, 1993, ss. 1192-1201.
- “International Criminal Court”, www.icc.int (01.09.03.).
- İşkence ve Başka Zalimce, İnsanlık dışı ya da Onur Kırıcı Davranış ya da Cezaya Karşı Sözleşme, R.G. 10.8.1988, S. 19895.
- Milli, Irki, Dini Kütlelerin Kısmen veya Tamamen İmha Suçunun “Genocide” Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Sözleşme, R.G. 29.03.1950, S. 7469.
- Milletlerarası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü, (Rome Statute of the International Criminal Court), *International Legal Materials*, Vol. 37. 1998, ss. 1002-69.

“Report of the first session of the Assembly of States Parties (3 - 10 September 2002)”,
<http://www.un.org/law/icc/asp/aspfra.htm> (02.09.03).

Ruanda Milletlerarası Ceza Mahkemesi Statüsü (Statute of The International Tribunal for Rwanda Annex to the Security Council Resolution 955 (1994) Establishing the International Tribunal for Rwanda), *Transnational Law and Contemporary Problems*, Vol. 7, 1997, ss. 201-17.

Security Council Resolutions on the Establishment of the International Tribunal for the Former Yugoslavia, *Transnational Law and Contemporary Problems*, Vol. 7, 1997, ss. 129-34.

“Türkiye, Terör Suç Sayılırsa Uluslararası Ceza Mahkemesi’ni Onaylayacak”, *Zaman Gazetesi*, 16 Haziran 2002.

